

۱۵+

نگاهی به نشریات طنز و فکاهی سال اول پیروزی انقلاب اسلامی

یک اتفاق سرخ در سه ماه

بهزاد توفیق فر

حتما یادتان هست که در همان چندرشمه قبل و در آغاز مرور هفته‌نامه آهنگر گفتیم که هفته‌نامه آهنگر با مصادره نام «محمدعلی افراشته» و بالطبع، چسباندن خودش به سابقه و گذشته افراشته، خصوصا نشریه «چلنگر» که افراشته در سال‌های دهه سی و با مشی توده‌ای به چاپ می‌رساند، چند هدف را با یک تیر نشان گرفت. اول آن که خود را وابسته به یکی از گروه‌های مخالف شاه و امپریالیسم حامی شاه (آمریکا و انگلیس) یعنی حزب توده نشان داد. حزب توده‌ای که طبعاً با مرام و عقاید کمونیستی-سوسیالیستی ذاتا مخالف بلوک غرب شناخته می‌شد و این ضدیت با شاه و آمریکا در آن روزهای پرتب‌وتاب ابتدای انقلاب به شدت مورد توجه بود.

دوم، استفاده از سه انگیزه‌ای که شاه فراری، برای سرکوب ظاهری حزب توده و نشان دادن برخورد سخت با این گروهک داشت؛ سرنوشت گریه‌دار پدرش در تبعید به موریس به دلیل تمایلش به یک کشور غیرغربی (آلمان نازی)، خوش آمد آمریکا و جلب نظر مساعد برنامه‌های ضدکمونیستی غرب (مانند اصل ۴ ترومن) و پروپاگاندا گولزی برای کمونیستی نشان دادن مبارزات مردم ایران. این سه انگیزه موجب می‌شد که برخوردهای خیابانی سختی با عناصر حزب توده صورت گیرد و این برخوردها پرتعداد و پرتاب در رسانه‌ها منعکس و تکرار شوند. گرچه بعد از انقلاب اسلامی مردم ایران و با افشای اسناد پهلوی و اعتراف بازجویان و شکنجه‌گران ساواک مشخص شد که برخورد شدید خیابانی ساواک و شهرداری شاهنشاهی با حزب توده، فقط به خیابان و تیترو روزنامه‌ها محدود بوده و از این برخورد شدید و غلیظ در مراحل بازجویی و زندان خبری نبوده است. در واقع مبارزان مسلمان و جوانان انقلابی پیرو امام خمینی (ره) بودند که در زندان و شکنجه‌گاه کمیته مشترک، زیر سخت‌ترین و وحشیانه‌ترین شکنجه‌ها قرار داشتند و عناصر حزب توده پس از دستگیری، با انجام مراحل اداری! یا آزاد می‌شدند و یا به یکی از زندان‌ها منتقل می‌شدند و اغلب از امکانات خوبی نیز در زندان برخوردار بودند تا بلکه جوانان مسلمان و انقلابی دستگیرشده را به سوی خود جذب کرده و از جبهه حق جدا کنند یا با کسب اطلاعات و لو دادن آن‌ها به ساواک، موجب دستگیری و شکنجه افراد بیشتری را فراهم آورند. واقعیتی که در آن شور و هیجان ابتدای پیروزی انقلاب اسلامی هنوز برای مردم روشن نبود و فقط تصویر ظاهری برخوردهای شاه با حزب توده را به یاد داشتند. آهنگر با استفاده از همین سابقه ذهنی، با اتصال خود به حزب توده و مظلوم نشان دادن خود در رژیم سابق، تلاش کرد مقبولیت کسب کرده و مخاطبان خود را گسترش دهد.

سوم، علاوه بر مشی توده‌ای، هنوز حزب توده و کمونیسم، تنها گروهی بودند که تمرکز خاصی روی کارگران داشتند و خود را مدافع حقوق کارگران و قشر پایین دست جامعه معرفی می‌کردند. گروه نسبتاً بزرگی از مردم که شاید بیشتر از سایر طبقات اجتماعی و اقتصادی آن روز، مورد ظلم و بیگاری رژیم منحوس پهلوی قرار گرفته بودند و حال با آزادی از زیر یوغ نظام شاهنشاهی، هم آزادی را تجربه می‌کردند و هم به دنبال بیان خواسته‌ها و حل سریع مشکلاتشان بودند. آهنگر با چسباندن خود به افراشته و حزب توده می‌خواست بر این موج نیز سوار شود و کلاهی از این نم‌د برای خود بدوزد.

با همین اهداف، آهنگر در شماره یکم (فروردین ۵۸)، مدعی شد که ادامه‌دهنده راه افراشته و دنباله‌ی نشریه چلنگر است. اما در شماره پنج (خرداد ۵۸) ضمن عقب‌نشینی از آن موضع سفت و سخت، درج نام و تصویر افراشته روی نشان نشریه را یک «اتفاق» و همزمانی توصیف کرد: «ماجرا اینست که ما در شورای نویسندگان آهنگر در اسفندماه ۱۳۵۷ مصمم به انتشار یک هفته‌نامه سیاسی طنزآمیز شدیم. در اوایل فروردین که مقدمات این کار را فراهم می‌کردیم رفیقی خبر آورد که [با] ورثه شادروان محمدعلی افراشته برخوردی تصادفی داشته و پس از در میان گذاشتن فکر ما، موافقت ایشان را برای استفاده از نام چلنگر کسب کرده است. دست در کار انتشار اولین شماره بودیم که ورثه مرحوم افراشته به همان رفیق پیغام دادند که در مورد روش روزنامه، تأیید حزب توده ایران را کسب کنیم. ما که تصور نمی‌کردیم مشکلی با عدم تفاهمی وجود داشته باشد دو نماینده از سوی شورای نویسندگان به دبیرخانه حزب فرستادیم و این نمایندگان پس از بازگشت اعلام داشتند که نتوانسته‌اند در تعیین خط مشی روزنامه با حزب به توافق برسند و [اعضای حزب] هرگونه انتقاد از اعضای دولت [بخوانید بنی‌صدر، قطب‌زاده و ابراهیم یزدی] را قدمی در راه تضعیف دولت می‌دانند و با تجربه‌ای که از سیاست حزب در مورد حکومت دکتر مصدق دارند، نمی‌خواهند خون این حکومت نیز به گردن آن‌ها بیافتد (صفحه ۶)».

فشار حزب توده برای حفاظت از نام و سابقه خود و جلوگیری از تک‌خوری آهنگر از یک طرف و گول‌نخوردن مردم و برخورد با آهنگر به عنوان یک نشریه توده‌ای کمونیستی از طرف دیگر موجب شد تا آهنگر تصویر افراشته را از نشان خود و نوشته‌های او را از محتوای نشریه حذف کند تا جایی که در شماره ده (تیر ۱۳۵۸) طی مقاله‌ای، کلا هر نوع وابستگی به حزب توده، افراشته و حتی نین و استالین و مارکس و انگلس را تکذیب کرد.